

Тетяна Цюман,
канд. пед. н., доцент,
Київський університет
імені Бориса Грінченка

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРОБЛЕМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

У статті розглядається проблема сексуального насильства над дітьми через призму використання інформаційно-комунікаційних технологій. Зосереджено увагу на особливостях дитячої порнографії, потенційних жертвах порнобізнесу, проблемі віртуального сексу, а також важливості застосування превентивних механізмів.

Tetiana Tsiuman

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AND PROBLEMS OF SEXUAL ABUSE OF CHILDREN

The article features the problem of sexual abuse of children through the perspective of utilization of information and communication technologies. The focus is made on the particularities of child pornography, potential victims of pornography business, the problem of virtual sex and the importance of preventive mechanism.

Масштаби жорстокого поводження з дітьми у віртуальному просторі тісно пов'язані зі швидким поширенням інформаційно-комунікаційних технологій (надалі ІКТ) з початку 1990-х років, коли поява веб-браузерів викликала інтернет-бум. Освоєння нових ІКТ відбувалося нерівномірно, в залежності від економічних умов і місця розташування спільноти. Сьогодні в Інтернеті працюють, проводять вільний час, спілкуються один з одним, розважаються, шукають та публікують інформацію. Водночас більшість інтернет-сайтів є небезпечними. Такої думки дотримуються експерти й психологи Франції, США, Німеччини та Нідерландів. Вони стверджують, що вплив Інтернету деформує поведінку людини й породжує проблему психологічної інтернет-залежності.

Інтернет не дарма прирівнюють до засобів масової інформації, але це визначення є досить вузьким для такого глобального явища. Тому, безумовно, люди, які не мають можливості регулярно заходити в Глобальну мережу, подекуди програють в поінформованості інтернет-користувачам. Досить часто Інтернет називають кіберпростором – *новим соціальним середовищем, яке охоплює усі реальні місця, в яких взаємодіють люди: телефони та технології третього покоління (3G), он-лайн ігри, пірингові обміни, інтернет-кафе.*

Демографічні показники аудиторії кіберпростору доволі широкі: Інтернетом користуються люди всіх вікових категорій, а діти та підлітки є найбільш активними користувачами. Попри користь від даного виду комунікації, в Інтернеті діти можуть наштовхнутись на інформацію заздалегідь небезпечну: зайти на інтернет-ресурс з порнографічним контентом чи екстремістськими закликами, зацікавитись сайтом про суїцид, наштовхнутись на інтернет-магазин, який торгує забороненими речовинами. Однак Інтернет приховує в собі й інші небезпеки, і чи не головна з них – велика кількість сексуальних збоченців, здатних нашкодити дитині морально чи фізично.

В Україні 96% дітей у віці від 10 до 17 років користуються Інтернетом, однак більше половини з них не знають про те, які небезпеки можуть чекати на них у мережі. Багато дітей розміщують тут особисту інформацію й ходять на зустрічі з віртуальними знайомими. За даними дослідження, проведеного кафедрою превентивної освіти та соціальної політики ЮНЕСКО у партнерстві з «Майкрософт Україна», 44% дітей знаходяться в потенційно ризикованій зоні (розміщують особисту інформацію) і 24,3% вже були у ризикованих ситуаціях (ходили на зустріч із віртуальним знайомим), у віковій групі від 15 до 17 років цей показник досягає 60,3%; 52% дітей виходять в Інтернет, перш за все, для спілкування в соціальних мережах, де залишають дані про телефон (46%) і домашню адресу (36%), а також особисті фото (51%); 6,5% підлітків 15–17 років повідомляли в он-лайн особисту інформацію про батьків, водночас цей показник у віковій групі респондентів 10–11 років складає лише 0,4%.

За даними Міжнародного центру допомоги зниклим та експлуатованим дітям (International Centre for Missing & Exploited Children), кожна сьома дитина стає об'єктом сексуальних домагань в мережі, причому 4% є об'єктами агресивних домагань, у 2% з них травмується психіка, до 4% дітей зловмисники звертаються з проханням надіслати свої фотографії, де вони зафіксовані оголеними чи в сексуально відвертому вигляді. Об'єктами домагань в мережі в 70% випадків стають дівчата, в 30% – хлопчики. 81% це підлітки у віці від 14 років та старше, на них же припадає 74% випадків психологічного травмування.

Дитяча порнографія

Особливу занепокоєність світової спільноти викликає розповсюдження в Інтернеті та мобільній мережі дитячої порнографії.

Дитяча порнографія – це будь-які, незалежно від форми, зображення дітей, що беруть участь в реальних чи уявних сексуальних діях або показі статевих органів дитини з сексуальними намірами.

Існує дві категорії порнографії: *завульована*, яка не демонструє сексуальні відносини явно, але використовує оголені та звабливі зображення дітей, та *відкрита* порнографія, яка демонструє зображення дітей, втягнених в сексуальні відносини.

Використання дітей у виготовленні порнографії будь-якого виду відносять до сексуальної експлуатації.

Простежується чіткий зв'язок між «віртуальною» порнографією та насильством над дітьми в реальному світі. Втягнута у виробництво порнографії реальна дитина, як правило, страждає від сексуального насильства.

За даними ЕСПАТ (Міжнародна організація по боротьбі з дитячою порнографією), загальний об'єм пропозиції дитячої порнографії виріс у багато разів, що обумовлено простотою та доступністю використання сучасної цифрової фото- та відеотехніки. Обіг дитячої порнографії є однією з найбільш прибуткових справ в мережі. За оцінками Інтерполу, український ринок порнографічної продукції з використанням образів дітей оцінюється в 100 млн. доларів на рік. Такі дані озвучив уповноважений президента з прав дитини Юрій Павленко.

Потенційні жертви порнобізнесу

Жертвами дитячої порнографії стають три категорії дітей. Перша – це *довірливі* діти. Багато з них із захопленням приймають пропозицію «знятись у кіно» та йдуть із незнайомцями. Друга категорія – *викрадені* діти. Утримуються такі діти переважно в жахливих умовах, де не отримують навіть необхідної їжі. Третя категорія, доволі характерна й для України, – *діти з неблагополучних родин*. Одних батьки продають за пляшку горілки, інші заради швидкого прибутку готові на ризиковані вчинки, особливо не задумуючись про наслідки.

Проблема віртуального сексу

Віртуальний секс – це використання різноманітних інтернет-матеріалів (картинок, текстів, звуків, відео) для сексуального стимулювання та задоволення. Враховуючи, що в середньому двоє з десяти користувачів Інтернету є дітьми, вірогідність потрапити на неповнолітнього партнера для віртуального сексу досить велика.

За даними психолога Маркуса Скуїрелла, любителі віртуального сексу страждають від багатьох психологічних розладів. У 27% з них присутня депресія, 30% страждають від дратівливості та надмірного хвилювання, а 35% від стресу. Віртуальне спілкування залучає дітей та підлітків до сексуальної активності, суть якої вони не здатні оцінити та зрозуміти. Діти здійснюють незрозумілі для них дії, залежать від дорослих співрозмовників. Це доволі тривожні сигнали, оскільки у 7 років у дитини формується статева самосвідомість. До 13 років визначається роль людини в сексуальній поведінці та орієнтації. З 14 до 26 років виникає еротичне лібідіо. Такий фактор як віртуальний секс може чинити істотний вплив на сексуальний розвиток дитини. Особливо важко наслідки віртуального сексу проявляються у дівчаток. У гіршому випадку вони призводять до сексуальної заклопотаності, нав'язливої мастурбації, надмірно сексуалізованої поведінки по відношенню до дорослих чоловіків, що, в свою чергу, може призвести до абортів або раннього материнства.

Проблема безпеки дітей в інформаційно-телекомунікаційних мережах стає все більш актуальною також у зв'язку з істотним зростанням чисельності неповнолітніх користувачів. З огляду на анонімність користувачів мережі важко знаходити й ефективно переслідувати порушників закону, виявляти жертв та надавати їм дієву допомогу. Як наслідок, виникають все нові й нові ризики, насильство більшає, а його жертвами стають все молодші діти. І хоча більша частина небезпечних матеріалів знаходиться у «віртуальному світі», не можна забувати про те, що за кожним зображенням насильства над дітьми стоїть насильство, якого в реальному житті зазнала, як мінімум, одна дитина.

У жовтні 2011 року Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) розглянула доповідь «Боротьба з обігом матеріалів, що зображують насильство над дітьми, за допомогою цілеспрямованих, комплексних і узгоджених міжнародних зусиль» (доповідач – А. Конде-Бахен), за результатами якої були ухвалені відповідні резолюції та рекомендації. Документ закликає країни-учасниці криміналізувати цілеспрямований перегляд матеріалів із зображенням насильства над дітьми, а також надати право уповноваженим державним органам у разі необхідності блокувати веб-сайти з відповідним контентом. Варто нагадати, що одним із превентивних заходів, описаних в Будапештській конвенції Ради Європи про злочинність в кіберпросторі, є «гарячі лінії», робота яких, однак, не забезпечує вирішення проблеми. У новому документі Ради Європи відзначається необхідність застосування наступних превентивних механізмів:

– *усі повинні бути поінформованими* – дітей та підлітків необхідно навчати самозахисту, прищеплювати їм уміння працювати з інформаційними ресурсами, доносити до суспільства інформацію про безпеку та наслідки зростаючої «сексуалізації» дітей в ЗМІ та мережевих ресурсах;

– *невідворотність покарання* – виготовлення, розповсюдження, придбання та цілеспрямований перегляд матеріалів, що зображують насильство над дітьми («дитячу порнографію»), повинно кримінально переслідуватися;

– *співпраця з провайдерами* (закликати інтернет-провайдерів дотримуватися принципів саморегулювання і систематичного інформування влади про появу в Інтернеті нелегального контенту);

– *доступ жертв до захисту своїх прав* («хижаки», як правило, за кордоном, тому «жертв» важко виявляти).

Окрім того, назріла нагальна потреба у створенні єдиних міжнародних нормативних рамок, а саме: підписати та ратифікувати всі існуючі міжнародні документи, якщо цього ще не зроблено (в тому числі й погодити єдиний вік статевого дозрівання), зокрема: Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція), Конвенцію Ради Європи про злочинність в кіберпросторі (Будапештська конвенція), а також імплементувати їх в національне законодавство; блокувати або видаляти всі сайти з нелегальним контентом (спільно з Європейською Асоціацією інтернет-провайдерів); посилити компетенцію суддів.

Окремо слід відзначити кампанію Ради Європи «Кожен п'ятий» щодо викорінення сексуального насильства над дітьми, яка має привернути увагу суспільства до значного поширення цієї проблеми. Рада Європи пропонує також замінити термін «дитяча порнографія» на більш безкомпромісний термін «образи насильства над дітьми», що сприятиме більш чіткому суспільному усвідомленню небезпеки таких діянь (розумінню, що відтворюється не «заборонена картинка», а зображення насильства над дитиною). На думку фахівців Ради Європи, одним із засобів попередження насильства над дітьми, має стати відчуття існування чіткого внутрішнього «кодексу» поведінки всіх поколінь – етики співжиття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахтирська Н. Моніторинг судової практики України у справах, пов'язаних з насильством щодо дітей та жінок / Ахтирська Н. / за заг. ред. Г. Христової. – К.: Тютюкін, 2011. – С. 16–18.
2. Тюріна В. Попередження насильства в сім'ї як напрям соціально-педагогічної роботи з молоддю / В. Тюріна // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту : спеціальний випуск за матеріалами наук.-практ. конф. (м. Київ, 2010 р.). – К.: Державний інститут розвитку сім'ї та молоді, 2010. – № 1–2. – С. 37–39.
3. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / [В. Брижик, Т. Журавель, О. Кочемировська та ін.; за заг. ред. Т. Журавель, Г. Христової]. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – С. 26–27, 234–235.
4. Куцевич М. Напрями впровадження вимог Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (CETS No 201) в кримінальний кодекс України : навч. курс / М. Куцевич; Проект зі зміцнення та захисту прав жінок та дітей в Україні. К.: [б. в.], 2011. – С. 2.
5. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми : тренінговий курс / [Т. Журавель, Н. Коробченко, О. Нікітіна, О. Сафронова; за заг. ред. О. Безпалько, Т. Журавель]. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – С. 22–24, 28–29.
6. Журавель Т. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. посіб. для освітян / [Т. Журавель, О. Кочемировська, М. Ясеновська; за заг. ред. О. В. Безпалько]. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – С. 229–231.
7. Гавришак Л. І. Інтернет-залежність як чинник девіантної поведінки / Л. Гавришак, С. Машак // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2011. – Т. XIII. – Ч. 5. – С. 56–63.
8. Швед О. В. Сексуальна експлуатація неповнолітніх як соціальне явище : тенденції і шляхи профілактики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / О. Швед. – Х., 2006. – 21 с.